

Een duurzame zuivelsector in Europa

Ambities en resultaten in Nederland
2019

Nederlandse Zuivel Organisatie

CAMPAGNE GEFINANCIERD
MET STEUN VAN DE
EUROPESE UNIE

ENJOY
IT'S FROM
EUROPE

@NZOzuivel

Nederlandse Zuivel Organisatie

detoekomstvanzuivel

Deze publicatie is een uitgave van NZO

Redactie:

Jan-Willem Wits

Met medewerking van:

Auke van der Wal

Toon Hulshof

Marije Klaver

Stephan Jasper

Vormgeving:

Golin Nederland

Druk:

Opmeer papier pixels projecten

Voorwoord

Kansen voor een duurzame transitie

De beelden van duizenden boze boeren die in oktober 2019 hun trekkers op het Malieveld parkeerden, hebben veel indruk gemaakt. Ondanks de nodige files kon het protest op veel waardering rekenen, maakten journalisten op uit de publieksreacties.

Uit onderzoeken komt ook stevast naar voren dat de boer bij de meeste Nederlanders een positief imago heeft. Dat beeld is al jaren stabiel. Wel blijkt dat een aanzienlijk deel van de bevolking weinig weet over de agrarische sector. De vaak genoemde kloof tussen boeren en burgers lijkt vooral te komen door gebrek aan kennis bij burgers over wat er nu precies op een boerderij anno 2020 gebeurt en hoe de ‘voedselmakers’ van ons land er iedere dag weer voor zorgen dat we op een gezonde, veelzijdige, lekkere en betaalbare manier kunnen eten. Daarom zijn initiatieven als boerderijeducatie (<https://www.boerderijeducatienederland.nl>), waarbij schoolklassen bij boeren langs gaan, van groot belang. Je schrikt soms hoe weinig kinderen weten over de herkomst van hun voedsel.

Deze uitgave is eveneens bedoeld om de kenniskloof kleiner te maken. We laten zien wat melkveehouders doen om de sector te verduurzamen. Samen met zuivelondernemingen zijn zij daar al weer 10 jaar mee aan de slag. De sector is al meer dan tien jaar volop in beweging – lang voordat duurzaamheid zo prominent op de politieke en maatschappelijke agenda stond als nu. Vijfentachtig procent van de melkveehouders onderneemt initiatieven voor een meer duurzame bedrijfsvoering, blijkt uit onderzoek. Ook de komende jaren staat er nog veel te gebeuren. Binnen de

Duurzame Zuivelketen zijn nieuwe thema’s benoemd waar de sector mee aan de slag gaat. Het is een ambitieuze agenda waarbij geen enkele melkveehouder achterover kan leunen. De Nederlandse agrarische sector behoort tot de koplopers in de wereld op het gebied van duurzaamheid. Vandaar ook deze uitgave met feiten en cijfers, maar ook met inspirerende verhalen van jonge melkveehouders. Ik heb ontzettend veel bewondering voor deze ‘nieuwe’ boeren die heel trots zijn op hun bedrijf, keihard werken en voortdurend nadenken over vernieuwing. Dit zijn echte topondernemers.

Ik hoop dat deze uitgave een bijdrage kan leveren aan een zorgvuldig, respectvol en genuanceerd gesprek over de duurzame toekomst van onze zuivelsector. Er staat heel veel op het spel. We hebben een unieke kans om samen echt een duurzame transitie mogelijk te maken. Zodat Nederland als innovatief en duurzaam zuivelland nog beter op de wereldkaart komt te staan. Die kans mogen we niet laten lopen!

Oscar Meuffels

Voorzitter van de Nederlandse Zuivel Organisatie (NZO)

Inhoud

- 6.** **Hoofdstuk 1.** Mondiale toekomst voor een duurzame zuivelsector
- 14.** **Hoofdstuk 2.** Focus op een grondgebonden zuivelsector
 - 20.** Interview met Auke van der Wal
 - 24.** Interview met Toon Hulshof
 - 28.** Interview met Marije Klaver
- 32 .** **Hoofdstuk 3.** De laatste stap: duurzaamheid aan de keukentafel
- 38.** **Referenties**

Hoofdstuk 1

Mondiale toekomst **voor een duurzame zuivelsector**

Mondiale toekomst voor een duurzame zuivelsector

Duurzaamheid gaat over grenzen heen. We hebben de wereld in landen verdeeld maar daar hebben natuur, milieu en klimaat weinig boodschap aan. Nederlands beleid op het gebied van duurzaamheid vraagt daarom ook altijd om een mondiaal perspectief. Wat gebeurt er in de landen om ons heen en elders in de wereld? Welke gevolgen hebben het smelten van de poolkappen, buitenlandse natuurrampen en voedseltekorten in andere continenten voor ons land? In een wereld die steeds kleiner wordt door de voortschrijdende globalisering zijn mondiale milieumaatregelen noodzakelijk om echt effect te hebben voor de hele aarde.

Ontwikkelingen als de groei van de wereldbevolking en de uitputting van natuurlijke hulpbronnen bepalen de urgentie van internationale samenwerking. Met name de zogeheten 'Sustainable Development Goals' (SDG's) die in 2015 door de Verenigde Naties werden vastgesteld als richtingwijzers voor mondiaal beleid voor de komende jaren – als opvolgers van de millenniumdoelstellingen – zijn het uitgangspunt voor alle inspanningen die moeten leiden tot een duurzame transitie¹. Het gaat daarbij niet alleen om milieu. De SDG's vragen ook aandacht voor economie, gezondheid en voedselvoorziening. Het is de uitdaging om de wereld op al deze aspecten verder te brengen en daarvoor steeds naar de juiste balans te zoeken. De zuivelsector heeft een unieke positie om aan veel doelstellingen van deze internationale agenda een bijdrage te kunnen leveren.

Verschil

Zuivel kan het verschil maken. In gebieden waar alleen gras groeit en de verbouw van voor mensen eetbare gewassen niet mogelijk is, biedt de melkveehouderij de mogelijkheid om toch voedsel te produceren. Daarmee wordt ook erosie voorkomen en kan CO₂ worden vastgelegd. Zuivel is bovendien onmisbaar voor een evenwichtig, voedzaam en gezond voedingspatroon. Het zit boordevol voedingsstoffen die bijdragen aan een sterk en vitaal lichaam. Vaak is het ook goed betaalbaar. Daarnaast is het houden van (melk)koeien een bron van inkomsten voor honderden miljoenen mensen. Overal in de wereld zijn er boerengezinnen met één of twee koeien, die zorgen voor voedsel en wat geld op de plank. Deze gezinnen zijn vooral bezig om te overleven en zullen niet veel met duurzaamheid van doen hebben. Ze kunnen wel profiteren van lessen die op andere plekken worden geleerd.

Rotterdam

Meer dan 1 miljard mensen is betrokken bij de zuivelsector, van melkveehouders tot mensen die werken bij zuivelproducenten. Deze mondiale gemeenschap heeft zich in 2016 gecommitteerd aan de SDG-agenda. Vertegenwoordigers van de sector hebben toen hun handtekening gezet onder de 'Dairy Declaration of Rotterdam'². Daarin onderschreven ze de essentiële rol van zuivel voor de voedselzekerheid en het verminderen van armoede. De ondertekenaars van de Verklaring van Rotterdam onderstrepen het belang om bij het denken over duurzaamheid zowel de economie, de gezondheid en de natuur integraal te betrekken. De Verklaring benadrukt ook het belang om kennis te delen, te meten wat maatregelen opleveren en boeren en zuivelproducenten te belonen wanneer zij werk maken van duurzaamheid.

Minister

Het is niet toevallig dat deze verklaring juist in Rotterdam is getekend. De Nederlandse zuivelsector en kennisinstellingen als de Wageningen Universiteit laten zien hoe innovatie en duurzaamheid hand in hand kunnen gaan. Dat benadrukt ook minister Carola Schouten (LNV) in haar 'Realisatieplan Visie LNV', dat in juni 2019 verscheen³. "Nederland kan internationaal een prominente rol blijven houden in de vernieuwing van productiemethoden. Het gaat er bijvoorbeeld om een koppeling te maken tussen de maatschappelijke uitdagingen van een land en welke landbouw daarbij kan helpen aan oplossingen. Met onze kennis en producten kunnen we voor andere landen een voorbeeld zijn in duurzame productie-methoden", schrijft minister Schouten.

Zuivel & Sustainable Development Goals

Geen armoede

De melkveehouderij biedt met name in agrarische gebieden een onmisbare bron van inkomsten en levensonderhoud. Meer dan 1 miljard mensen ter wereld zijn melkveehouder of op een andere manier werkzaam in de zuivelsector. Daarnaast zorgt de sector ook voor indirecte werkgelegenheid, bijvoorbeeld in de retail. Zuivel is een economische factor van belang voor talloze gezinnen.

Geen honger

Zuivel levert een onmisbare bijdrage aan wereldvoedselvoorziening. Met een steeds meer toenemende wereldbevolking hebben we een vitale melkveehouderij nodig om alle monden te voeden en de voedselzekerheid te vergroten. Met name in gebieden waar geen akkerbouw mogelijk is, biedt de melkveehouderij een alternatief om toch voedsel te produceren. Daarnaast kunnen kuddes zich verplaatsen, bijvoorbeeld na een natuurramp of veranderingen met betrekking tot klimaat, bodem of andere factoren. Melkveehouders zijn daardoor veel flexibeler dan akkerbouwers.

Goede gezondheid

Zuivelproducten voorzien in belangrijke voedingsstoffen, zoals onder andere eiwitten, calcium en vitamine B12. Zuivel is een eenvoudige en betaalbare manier om voldoende voedingsstoffen binnen te krijgen. Voor iedere leeftijdsgroep wordt dan ook aanbevolen om melk (of ander zuivelproduct) op dagelijkse basis te consumeren.

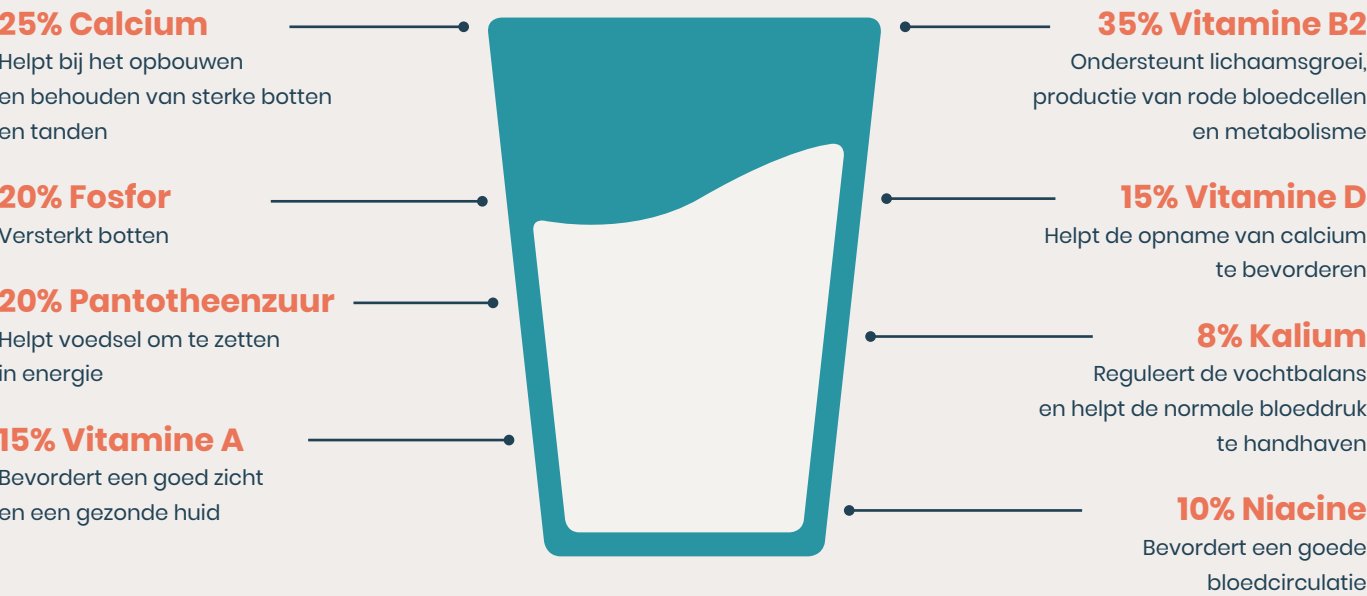
Aanbevolen dagelijkse hoeveelheid⁴

Leeftijd	Sexe	Melk(producten)	Kaas
1 – 3 jaar	J + M	2 glazen (300 g)	-
4 – 8 jaar	J + M	2 glazen (300 g)	1 plak (20 g)
9 – 13 jaar	J + M	3 glazen (450 g)	1 plak (20 g)
14 – 18 jaar	J	4 glazen (600 g)	2 plakken (40 g)
14 – 18 jaar	M	3 glazen (450 g)	2 plakken (40 g)
19 – 50 jaar	J + M	2 tot 3 glazen (300 tot 450 g)	2 plakken (40 g)
51 – 70 jaar	J	3 glazen (450 g)	2 plakken (40 g)
51 – 70 jaar	M	3 tot 4 glazen (450 tot 600 g)	2 plakken (40 g)
70+	J + M	4 glazen (600 g)	2 plakken (40 g)

Bron: voedingscentrum 2019

Referentie-inname

Voor een kind van 5 jaar oud bijvoorbeeld biedt een dagelijks glas melk 21% van de benodigde voedingsstoffen, zoals eiwit, calcium en vitamines zoals onder andere B12.

Zuivel voor een duurzame wereld

Zuivelproducten dragen bij aan een evenwichtig, betaalbaar en gezond voedingspatroon voor 6 miljard mensen

De zuivelsector biedt 1 miljard mensen een bron van inkomsten en levensonderhoud

Grazende koeien houden de bodem gezond en weilanden kunnen gebruikt worden om CO₂ vast te leggen

Zuivel is een onlosmakelijk en vertrouwd onderdeel van onze voedingscultuur

Een vitale melkveehouderij voorkomt erosie van de bodem

Duurzaam

Dankzij de sterke positie van Nederland in de agrarische wereld kunnen we volgens de minister bijdragen aan de internationale milieu- en natuurdoelen, betere arbeidsomstandigheden en biodiversiteit. Door meer te werken volgens de principes van de circulaire landbouw, waardoor de ecologische belasting van agrarische activiteiten kleiner wordt, dit zorgt niet alleen voor minder kilometers en dus een lagere milieubelasting maar ook voor meer efficiëntie. Dat leidt weer tot meer voedselzekerheid.

Voedselzekerheid

Het zoeken naar wegen om honger en ondervoeding te bestrijden, de voedselzekerheid te vergroten en rekening te houden met de grenzen van de natuur, komen samen in de vaak gebruikte omschrijving 'a healthy diet in a sustainable food system'. Ook hier kiest de Verenigde Naties voor een holistische benadering. Bij een duurzaam voedingspatroon wordt niet alleen gekeken naar de impact op het milieu, maar ook naar de voedingswaarde en gezondheidseffecten, de economische toegankelijkheid en of iets aansluit op bestaande culturele patronen. Zuivel past heel goed in dit plaatje en maakt in een groot deel van de wereld deel uit van het dagelijkse menu.

Slimmer

De toegang tot voldoende en gezonde voeding is voor een kwart van de wereldbevolking problematisch. Dat kunnen we niet oplossen door ongeremd de agrarische productie toe te laten nemen, als dat al een optie zou zijn. Met de inzet op meer circulaire landbouw, naar de zuivelsector vertaald met een grondgebonden melkveehouderij, leren we vooral om slimmer om te gaan met het maken van voeding. De Nederlandse zuivelsector maakt deel uit van de internationale kopgroep in deze duurzame transitie. Met het ondertekenen van de Verklaring van Rotterdam zijn wij schatplichtig om onze kennis en kunde ook wereldwijd in te zetten om de SDG-doelstellingen van de Verenigde Naties te halen en bij te dragen aan de verplichtingen van het klimaatakkoord van Parijs. De Nederlandse zuivelsector heeft vanouds een sterke internationale oriëntatie, waarin voor eiland-denken geen plaats is.

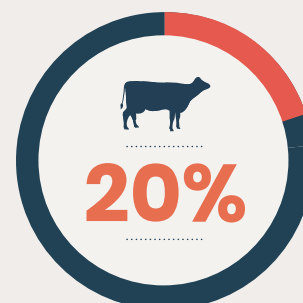
De mondiale zuivelsector

1 miljard mensen werkzaam

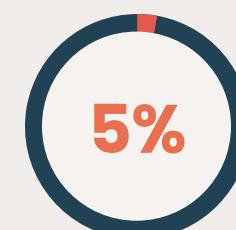

6 miljard mensen consumeren

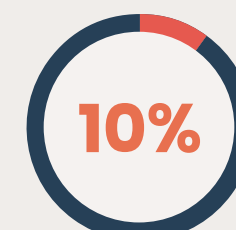

van de landbouwgrond in de wereld wordt in stand gehouden door de zuivelsector

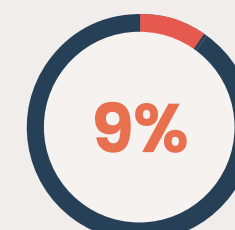
Bijdrage melk op mondiaal niveau:

energie

proteïne

vet

Hoofdstuk 2

De **Duurzame** Zuivelketen

Focus op een grondgebonden zuivelketen

De Klimaatdoelstellingen van Parijs vormen een belangrijk thema van het kabinet Rutte-III. Het kabinet heeft al een breed en ingrijpend pakket aan maatregelen bekend gemaakt die de komende tijd verder worden uitgewerkt. Ook zijn honderden miljoenen euro's extra gereserveerd om de duurzame transitie van ons land mogelijk te maken. De agrarische sector is betrokken geweest bij de maatregelen die ertoe moeten leiden dat 'Parijs' wordt gehaald.

De NL zuivelsector heeft al concrete stappen gezet om de verduurzaming te bevorderen. Er zijn forse doelen gesteld en indrukwekkende resultaten behaald. Er zijn weinig sectoren in ons land die al zo veel hebben gedaan aan duurzaamheid. Ook is de Duurzame Zuivelketen (DZK) opgericht - waarin melkveehouders en zuivelproducenten samenwerken - en zijn heldere thema's en meetbare doelen geformuleerd, zoals:

- Klimaatverantwoorde zuivelproductie (o.a. 20% minder broeikasgassen en 16% duurzame energie opwekken);
- Continu verbeteren van diergezondheid en dierenwelzijn (o.a. verantwoord antibioticagebruik en langere levensduur koeien);
- Behoud van weidegang (tenminste handhaving op het niveau van 2012; 81,2% van alle melkveehouderijen past weidegang toe);
- Natuurbeheer, biodiversiteit en milieu (o.a. 100% gebruik van verantwoord geproduceerde soja en geen netto verlies van biodiversiteit).

Meten

Ieder jaar rapporteert de Wageningen Universiteit hoe het ervoor staat⁶. Om prestaties in beeld te brengen zijn of worden indicatoren per deelthema ontwikkeld. Deze zijn zo gekozen om de voortgang op de doelen te monitoren. Niet alleen om een objectief beeld te hebben van de ontwikkelingen en de effecten van maatregelen. Ook melkveehouders zelf willen inzicht hoe hun eigen bedrijf presteert en willen het liefst instrumenten om keuzes voor de toekomst te kunnen maken, bijvoorbeeld om te beoordelen of bepaalde investeringen haalbaar zijn.

Vooruitgang

De Nederlandse zuivelketen heeft in 2018 op veel duurzaamheidsthema's vooruitgang geboekt. Rond drie thema's zijn de doelstellingen gerealiseerd en op andere vlakken is veel vooruitgang geboekt. Rondom antibioticagebruik, energie-efficiëntie en verantwoorde soja ligt de sector op koers. Bij andere thema's, zoals de reductie van broeikasgassen, is er duidelijk vooruitgang zichtbaar maar is het doel nog niet bereikt. Het fosfaatreductieplan had in 2017 grote invloed op de resultaten. Dit plan leidde tot minder melkkoeien, een lagere jong-veebezetting en een hogere melkproductie per koe. Als gevolg hiervan daalde de fosfaatexcretie van de melkveestapel en de uitstoot van de broeikasgassen af. De uitstoot die wordt toegerekend aan boerderijmelk daalde.

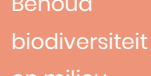
De carbon footprint van de hele keten (van de productie van voer en andere aangevoerde grondstoffen tot en met de verwerking en verpakking van de melk in de fabriek) werd kleiner. Tegelijkertijd maakte de zuivelketen meer gebruik van duurzame energie. Het wegvallen van de melkquota in 2015 leidde in eerste instantie tot groei van de veestapel in Nederland. Dat had een ongunstig effect op de uitstoot van ammoniak, dat vanaf 1990 juist was afgenomen. In 2018 volgde het Fosfaatreductieplan. Een en ander laat zien hoe complex het behalen van de DZK doelstellingen kan zijn.

Bij de start van de Duurzame Zuivelketen in 2012 zijn concrete thema's en doelen benoemd met 2020 als einddatum. De universiteit van Wageningen heeft ieder jaar gerapporteerd over de voortgang rond deze doelstellingen. In 2019 zijn nieuwe thema's en doelen toegevoegd met 2030 als einddatum.

Legenda duurzame zuivelketen			
	Voltooid		Meer te doen
	Op schema		Niet op schema

Duurzame zuivelketen

Doelen en stand van zaken 2018

Thema	Doel 2020	Bereikt in 2018	Status
 Klimaat-neutraal ontwikkelen	20% reductie broeikasgassen en klimaatneutrale groei	De totale uitstoot van broeikasgassen van de gehele sector is in 2017 voor het eerst sinds de nulmeting gedaald (-2,8% ten opzichte van 2016). De carbon footprint is in 2017 aanzienlijk gedaald naar 1,143 gram CO ₂ - equivalenten/kg melk.	
	16% productie van duurzame energie	De productie van duurzame energie is licht gestegen naar 4,4%. Echter verdere toename is nodig voor realiseren van het doel. Zonne-energie is goed voor 31%, windenergie voor 28% en mestvergisting voor 22%.	
	Verbetering energie-efficiency 2% per jaar	De doelstelling van 2020 is sinds 2015 reeds bereikt. In 2017 bedroeg de energie-efficiëntie 57,5m ³ aardgasequivalenten (doel is 61,2m ³ aardgasequivalenten per 1.000 kg melk).	
 Continu verbeteren dierenwelzijn	Verantwoord antibioticagebruik	Het doel van 50% van de bedrijven onder de SDa-actiewaarde is met 99% ruim schoots gehaald. Het aandeel derdekeuze middelen is zeer gering met 0,1%.	
	Gemiddelde leeftijd koeien met 6 maanden verlengen	De levensduur is afgenomen naar 5 jaar, 6 maanden en 20 dagen. De introductie van fosfaatrechten speelt hier een belangrijke rol in. Voor doelrealisatie is een jaarlijkse verhoging van minimaal 78 dagen nodig.	
	Verbeteren score dierenwelzijn	De Welzijnsmonitor is toegevoegd aan KoeKompas. Deze geeft inzicht in diergezondheid en dierenwelzijn. Nog niet alle melkveehouders maken gebruik van KoeKompas, dit is nodig om een representatieve nulmeting uit te voeren en sectoraal doel vast te stellen.	
 Behoud weidegang	Ten minste hadhaven niveau weidegang 2012, 81,2%	In 2018 is de doelstelling gehaald en zelfs overstegen naar 82,0%, mede dankzij nieuwe weiders die omschakelden van opstallen naar weiden. Daarnaast is de verhouding volledige weidegang toegenomen ten opzichte van deelweidegang.	
 Behoud biodiversiteit en milieu	100% verantwoorde soja	De zuivelsector is vanaf 2015 volledig over op verantwoorde soja.	
	Binnen milieurand-voorwaarden fosfaat	Met de introductie van de fosfaat rechten is de fosfaatproductie weer onder het sectorplafond.	
	Binnen milieurand-voorwaarden ammoniak	Volgens de voorlopige berekeningen ligt de ammoniakemissie van de melkveestapel in 2017 met 53 miljoen kg fors boven het doel van 5 miljoen kg reductie ten opzichte van 2011 (=42,1 miljoen kg). Actie is nodig.	
	Geen netto verlies van biodiversiteit	De eerste versie van de Biodiversiteitsmonitor is opgeleverd. Pilot Landschapindicatoren is gestart. Aandacht voor inzet melkveehouders via iconoprojects Boerenlandvogels.	

Nieuwe doelen⁷

Vijf van de elf doelstellingen zijn al volledig gerealiseerd. Op andere thema's is vooruitgang geboekt. Daar liggen nog uitdagingen. Bij twee thema's – biodiversiteit en dierenwelzijn – zijn inmiddels meetinstrumenten ontwikkeld. Daardoor wordt het beter mogelijk om resultaten in beeld te krijgen. In de nieuwe agenda zijn waar nodig de doelstellingen voor 2030 aangescherpt. Ook zijn er nieuwe thema's vastgesteld: grondgebondenheid, verdienmodellen en veiligheid op het erf. Bovendien doen naast LTO Nederland en de NZO ook de Nederlandse Melkveehouders Vakbond (NMV) en het Nederlands Agrarisch Jongeren Kontakt (NAJK) nu mee in DZK. Ook het ministerie van LNV en stakeholders die deel uitmaken van de Adviesraad van DZK, zoals de Rabobank en de Dierenbescherming zijn bij de evaluatie en het opstellen van een nieuwe agenda betrokken geweest. In 2023 en 2027 zijn er nieuwe ijkmomenten opgemaakt.

In gesprek

In deze rapportage wordt extra aandacht gevestigd op drie actuele thema's: energie, grond- en natuurbeheer en biodiversiteit. Rond ieder thema geeft een jonge melkveehouder een toelichting op haar of zijn visie en de manier waarop dit in de concrete bedrijfsvoering wordt vertaald.

Thema's en doelstellingen
Duurzame zuivelketen:

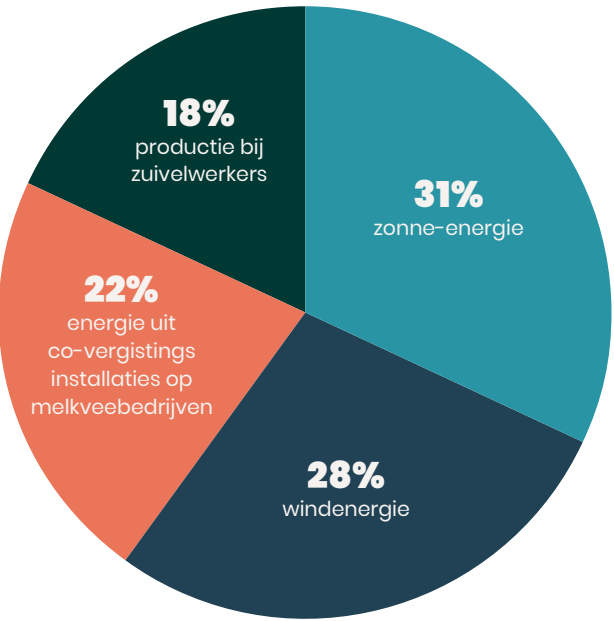
- Klimaatverantwoorde zuivelsector in Nederland door broeikasgasreductie conform de afspraken in het Klimaatakkoord, een energieneutrale melkveehouderij en 3% energiebesparing in de zuivelverwerking en het transport;
- Continu verbeteren van diergezondheid en dierenwelzijn door verantwoord diergeneesmiddelengebruik, 90% van de bedrijven heeft levensduur van de koe op niveau van 2018, de invoering van het KoeKompas, de KoeMonitor en KoeAlert waardoor een eenduidig instrument ontstaat op het gebied van dierenwelzijn, diergezondheid en voedselveiligheid en goede zorg voor jonge dieren;
- Behoud weidegang op het niveau van 2012, met tenminste 73,6% van alle bedrijven die volledige weidegang toepassen;

- Biodiversiteit en milieu met 100% gebruik van verantwoorde soja en palmpitten in veevoer en een positieve bijdrage aan het behoud van biodiversiteit door het verminderen van de negatieve impact en verhogen van de positieve impact;
- In 2025 is de melkveehouderij grondgebonden (grotendeels zelfvoorzienend met 65% eiwitrijke veevoeding van eigen grond of uit de buurt, voldoende eigen grond voor weidegang (maximaal 10 melkkoeien per hectare) en het verwerken van mest (of contracten met andere agrarische bedrijven binnen een straal van 20 kilometer); Met een grondgebonden bedrijfsvoering geven melkveehouders invulling aan het begrip circulaire landbouw om daarmee de duurzaamheid te bevorderen.

Energie

Melkveehouders worden steeds inventiever in het streven om de elektriciteit- en gasrekening omlaag te krijgen. Dat kan bijvoorbeeld door beter isoleren, een tijdklok op de verlichting of op een slimme manier gebruik te maken van de warmte die koeien afgeven en de kou van de koelmachines.

Duurzame energie in de zuivelsector

De melk die een koe afgeeft, is warm. Door de buis die de warme melk naar de koeltank transporteert te combineren met een leiding met water, zorg je ervoor dat de melk koeler wordt en het water warmer. Dan hoeft de koeltank minder energie te gebruiken om de melk kouder te krijgen en kan je het warme water bijvoorbeeld gebruiken voor de verwarming.

Ook zijn er op veel plekken in Nederland zonnepanelen en windmolens te zien. Een op de vijf melkveehouderijen heeft al zonnepanelen op het terrein. De doelstelling van DZK om efficiënter met energie om te gaan, werd daarom al in 2015

gehaald. Het zelf duurzaam opwekken van energie ontwikkelt zich positief. Dat kan bijvoorbeeld wanneer er in meer regio's meer ruimte wordt geboden voor kleinere windmolens zoals nu al in Groningen het geval is.

Het streven is om in 2030 een energie-neutrale melkveehouderij te hebben. Dat betekent dat alle energie die melkveehouders gebruiken ofwel zelf is opgewekt (uit niet-fossiele bronnen) of duurzaam is ingekocht. Ook zal worden gekeken naar alternatieve brandstoffen voor bijvoorbeeld diesel, zoals biodiesel, waterstof of batterijen.

“Mensen moeten weten dat **melk uit een koe komt** en niet uit een pak”

– Auke van der Wal

En daarom zet Auke van der Wal (28) graag de deuren van zijn boerenbedrijf wijd open om mensen te kunnen laten zien wat ze doen en hoe ze bijvoorbeeld met duurzaamheid bezig zijn. Schoolklassen behoren al tot de vaste bezoekers maar ook een wildvreemde die aanklopt, is van harte welkom.

Melkveehouders moeten meer naar buiten treden om hun verhaal te vertellen, vindt Auke. Hij is de vierde generatie Van der Wal die op deze plek boert. Samen met zijn ouders heeft hij een melkveebedrijf met zo'n 200 melkkoeien en 100 jonge koeien in Kootsterstille, een dorp in het noordoosten van Friesland. Het is een streek waar vanouds veel melkveehouders leven, ook omdat de grond niet geschikt is voor andere gewassen dan gras. De kritiek op de 'landschapspijn' door eenzijdige en intensieve bebouwing is hier niet te horen, ook omdat er veel ruimte is voor biodiversiteit. Zo tellen de percelen van het bedrijf van Auke van der Wal twintig kilometer aan houtwallen, die zij zelf onderhouden, en andere natuurlijke componenten.

Energierkening

De laatste jaren heeft hij vooral veel werk gemaakt om de energierekening omlaag te krijgen en daardoor de bedrijfsvoering te verduurzamen. Auke: “We hebben zonnepanelen en frequentieregelaars op de vacuümpompen. Ook proberen we zuinig te zijn met diesel, door lichtere machines en niet steeds plankgas op de trekker te rijden. Die investeringen betalen zich uit want onze gas- en elektriciteitsnota is al minstens de helft van vroeger.” Het laatste item op het verlanglijstje is een kleine windmolen. Die zijn in de provincie Groningen al volop zichtbaar en het nieuwe provinciale bestuur van Friesland heeft besloten dat ook in deze provincie ruimte komt voor dergelijke windmolens.

“Dan maken we de cirkel rond en kunnen we van het gas af”, glundert Auke.

“Al sinds de jaren tachtig van de vorige eeuw staan thema's als dierenwelzijn en biodiversiteit op de agenda”, zegt de vader van Auke. “Alleen zijn we er nu veel intensiever mee bezig.” Soms lopen ze wel tegen grenzen aan. Auke: “Hier vlakbij is een zonnepark aangelegd. Daardoor is er te weinig capaciteit om alle zonne-energie die we zouden kunnen opwekken te verwerken. Er mogen gewoon geen zonnepanelen bij.” Ook zou hij best meer eiwitrijk veevoer zelf willen produceren maar heeft hij niet genoeg grond. Daarom zoekt Auke nu naar innovatieve oplossingen, zoals de productie van algen of eendenkroos.

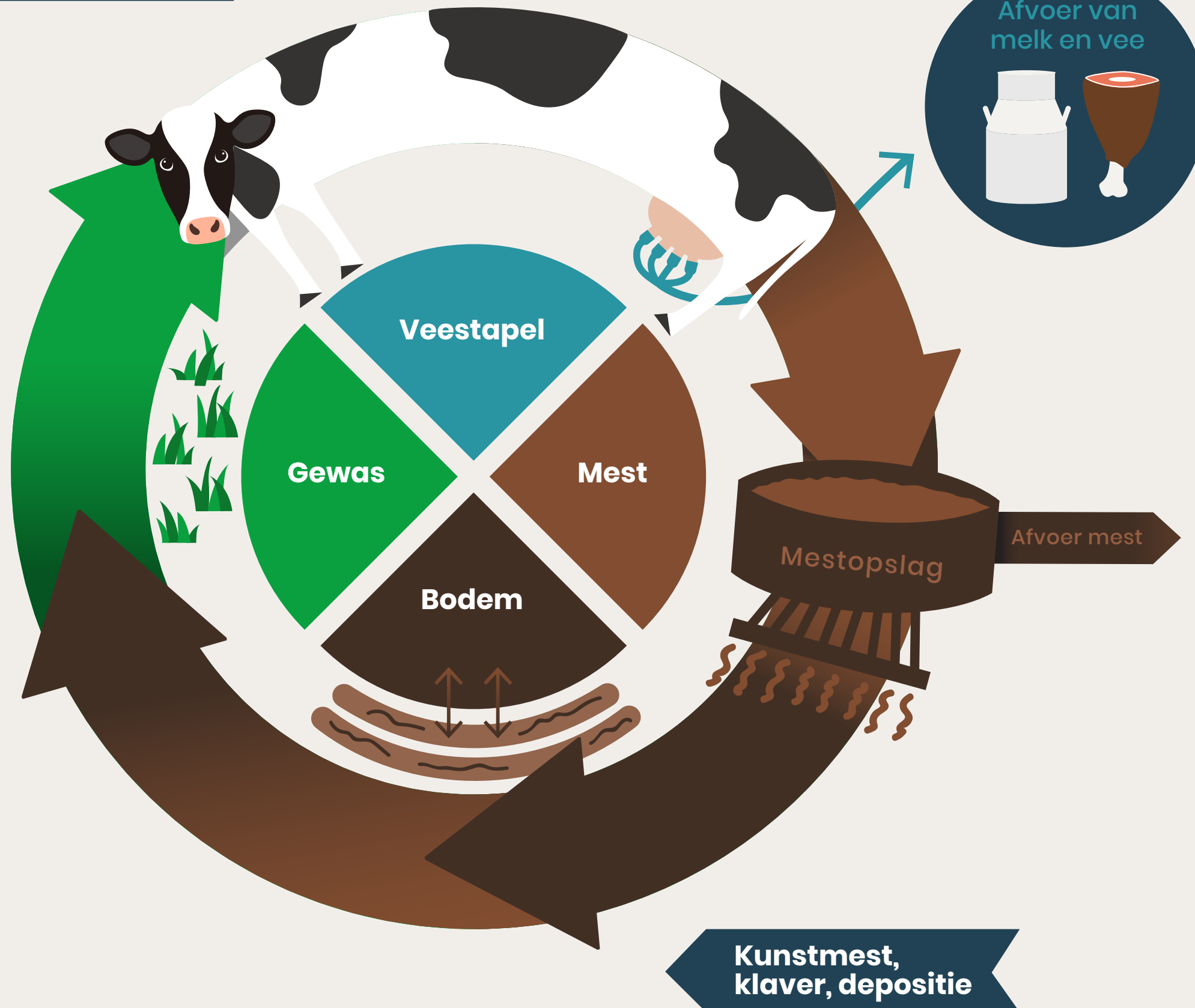
Dialogoog

Soms staan doelstellingen op het gebied van duurzaamheid zelfs haaks op elkaar. “We hebben als sector het gebruik van antibiotica enorm naar beneden gebracht. Tegelijk hebben we de ambitie om de levensduur van onze koeien te verlengen. Dat is een lastige combinatie. Vroeger maakte je gemakkelijker gebruik van antibiotica. Ik zou ook best meer mest op mijn eigen grond en die van de burens willen uitrijden. Maar ik zit tegen het plafond. Daardoor heb je de rare situatie dat ik mijn eigen, dierlijke mest van de hand moet doen en tegelijk veel minder duurzame kunstmest inkopen.”

“Juist om zulke dilemma's te verhelderen, is de maatschappelijke dialoog tussen boeren en burgers van groot belang. Auke: “Ik heb alle vertrouwen in een goede toekomst. Ook door steeds te blijven werken aan duurzaamheid. Dat vraagt om een lange adem; puzzelen, proberen en nieuwe wegen zoeken. Dat verhaal moeten we blijven vertellen.”

Kringloop

Krachtvoer

Voer en mest

Met energiebesparende en opwekkende maatregelen levert de zuivelsector een bijdrage aan de reductie van de uitstoot van CO₂. De sector heeft ook een aandeel in het uitstoten van andere broeikasgassen, met name lachgas en methaan. Daarnaast hebben melkveehouders te maken met de uitstoot van ammoniak en fosfaat. Die hangen samen met de natuurlijke processen die inherent zijn aan de melkveehouderij, wat platter uitgedrukt in 'piesen, poepen en scheten'.

De zuivelsector heeft vooruitgang geboekt om de uitstoot van broeikasgassen omlaag te krijgen. De beoogde doelstelling van 20% reductie ten opzichte van 1990 te realiseren, is nog niet gehaald. Om de vanaf 2015 plots stijgende emissie van fosfaat aan te pakken – het gevolg van het loslaten van de melkquota – is het fosfaatreductieplan doorgevoerd. Hierdoor is de fosfaatbenutting beter dan een jaar eerder. De emissie van ammoniak nam daarentegen toe.

Het voer van een koe in Nederland bestaat voor z'n 90 procent uit gras en mais, ook wel ruwvoer genoemd. Daarnaast krijgen koeien krachtvoer, bestaande uit onder andere maisproducten, tarwe en overige resten uit de voedingsmiddelenindustrie.

“ De zuivelsector levert een belangrijke bijdrage aan de **reductie van CO₂-uitstoot**. ”

Soja is onderdeel van het krachtvoer, het rantsoen van een koe bestaat voor 1,25% uit sojaproducten. De teelt van soja gaat soms gepaard met ontbossing, aantasting van andere bijzondere natuur en onzorgvuldig gebruik van bestrijdingsmiddelen. Bovendien moet soja naar Nederland vervoerd worden. Nederlandse melkveehouders kiezen al sinds 2015 voor 'verantwoorde soja'. De volgende stap is om minder soja te importeren, omdat de dagelijkse portie krachtvoer door de boer zelf of in de nabije omgeving wordt geproduceerd.

Met een grondgebonden bedrijfsvoering is het mogelijk steeds meer of zelfs volledig zelfvoorzienend te worden.

“Soms hoef je voor duurzame bedrijfsvoering alleen naar het verleden te kijken”

– Toon Hulshof

“Een duurzame toekomst betekent voor mij dat ik op een manier boer die door de samenleving gerespecteerd en gewaardeerd word.” Toon Hulshof (40) is de vierde generatie van een melkveehoudersfamilie en hoopt van harte dat één van zijn drie jonge kinderen later ook de smaak te pakken krijgt.

Zijn statige boerenhoeve uit 1875 ligt in Lieveelde, een dorp in de Achterhoek met een eeuwenoude agrarische traditie. Omdat de streek veel toeristen trekt, proberen veel melkveehouders daar een graantje van mee te pikken met bijvoorbeeld kampeerplekken op de boerderij of een speelparadijs. “Mijn buurman heeft het concept van ‘boerengolf’ ontwikkeld”, zegt Toon opgewekt.

“Je zult van elkaar moeten leren door het te doen”, is zijn motto. Hij is daarom een van de kartrekkers van de Vruchtbare Kringloop Achterhoek (VKA), een netwerk van boeren die zich inzetten voor een meer duurzame bedrijfsvoering. Het project ontstond uit publiek-private samenwerking tussen onder meer de provincie Overijssel, waterschappen, Vitens en Friesland Campina. Dit jaar is de VKA als een zelfstandige vereniging verder gegaan, waarbij inmiddels een derde van alle melkveehouders in de Achterhoek is aangesloten.

Experimenteren

In studiegroepen vergelijken de VKA-leden milieuprestaties en halen ze waar nodig gespecialiseerde kennis in huis. Dan komt er altijd wel een moment dat iemand zijn nek uit moet steken, bijvoorbeeld door met een bepaald gewas te experimenteren. Toon stapt graag naar voren. Dat levert weleens wat meewarige commentaren op van andere boeren in zijn omgeving, die liever eerst de kat wat uit de boom kijken, zoals toen hij met

rode klaver, als voer en om stikstof op te slaan, begon. “Maar als ze de resultaten zien, gaan ze zich toch achter hun oren krabben.”

Saladebuffet

“Soms hoef je helemaal niet opnieuw het wiel uit te vinden en moet je gewoon kijken hoe boeren het vroeger deden, met name toen er nog geen kunstmest was.” Zo plantte Toon zomergerst, zodat de koeien ook in de zomer vers voer kunnen eten, heeft hij een kruidenrijk ‘saladebuffet’ van 4 hectare en is een deel van zijn grond als botanische akker ingezaaid. Door rode klaver te gebruiken, die stikstof opslaat, is er geen stikstof uit kunstmest meer nodig. Ook is Toon gestopt met het kuilen van gras, waardoor er minder verlies van suiker en eiwitten plaatsvindt. Het ultieme doel is om geen soja meer te kopen door een zelfvoorzienende voedselvoorziening. Dat levert geld én duurzaamheidswinst op.

Waterkwaliteit

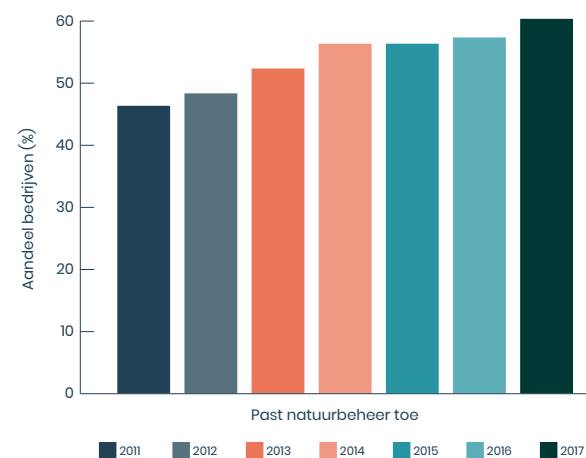
Toon: “Bewuster met mest en gewassen omgaan, leidt tot een betere kwaliteit van de bodem en het grondwater. Ik heb zelf aan de Wageningen Universiteit onderzoek gedaan naar het effect van het mestbeleid sinds 2005 op de waterkwaliteit. Dat is er door allerlei maatregelen aanzienlijk op vooruit gegaan. Er is echt heel veel in verandering. Ik ben ervan overtuigd dat de nieuwe werkwijze die wij als VKA-boeren uitproberen en bij gebleken succes doorvoeren de nieuwe norm zal worden. Maar je hebt niet alles zelf in de hand. In deze regio hebben we bijvoorbeeld de afgelopen jaren veel last van droogte gehad. Dan kan je minder eigen voedsel van het land halen en word je toch gedwongen om soja bij te kopen. Het is dan frustrerend dat je op allerlei manieren probeert om duurzaam te innoveren, maar aan het einde van de streep door iets ongrijpbaars als het weer toch minder kunt presteren dan je zou willen.”

Grond- en natuurbeheer

Melkveehouders zijn de belangrijkste beheerders van het groene landschap. In het kader van de grondgebondenheid wordt deze directe en zichtbare relatie tussen het boerenbedrijf en de weilanden die daarbij horen, onderstreept. Een melkveebedrijf omvat meer dan alleen weilanden.

Aandeel melkveebedrijven dat natuurbeheer toepast

Vaak zijn er ook natuurlijke elementen, zoals bossen en sloten, vinden vogels en andere dieren er een plek evenals alles wat er onder de grond leeft en groeit. Binnen DZK is afgesproken dat de biodiversiteit van de melkveehouderij verbeterd.

Van alle thema's op de duurzaamheidsagenda van de zuivelsector is biodiversiteit misschien wel het meest weerbarstige. Hoe definieer je dat? Wat tel je mee en wat niet? En hoe kan je biodiversiteit meten? Het bevorderen van biodiversiteit roept ook economische vragen op. Nederlandse melkveehouders werken met relatief dure grond die zo efficiënt mogelijk bewerkt moet worden. Met het vervangen van weidegrond door bijvoorbeeld een strook met planten en bloemen wordt het verdienvermogen verkleind. Dat kan zelfs gaan bijten met andere doelstellingen. We willen bijvoorbeeld dat melkveehouders zo min mogelijk veevoer kopen. Maar dan heeft zij of hij vaak wel ieder stukje grond nodig om voldoende voedsel te kunnen verbouwen.

Vanuit de Duurzame Zuivelketen wordt ingezet op een brede definitie van biodiversiteit. Je kunt dat niet simpelweg bepalen door het aantal plantensoorten en dieren op een bepaald gebied te tellen.

Het gaat om de samenhang van diversiteit aan flora en fauna, schone lucht, de kwaliteit van het (grond)water en een vruchtbare bodem. Zo beschouwd is biodiversiteit voor melkveehouders een grondvoorwaarde om te kunnen overleven. Wanneer de uitputting van de bodem – bijvoorbeeld door te eenzijdige beplanting of onzorgvuldige maai-methoden – ertoe leidt dat deze minder vruchtbaar wordt, kunnen de melkveehouders zelf ook minder voeding voor hun koeien produceren. Met verlies aan biodiversiteit snijdt de melkveehouder in zijn eigen vlees. Hij weet namelijk als geen ander dat de agrarische sector geen fabriek is, waar je op vaste tijden het proces kunt sturen. Hij moet leven in harmonie met de natuur. Als stimulans wordt ernaar gestreefd dat melkveehouders die werken aan de vergroting van de biodiversiteit door bijvoorbeeld een meer kruidenrijk grasland of de negatieve invloed van de emissie van nitraat en ammoniak te verkleinen, een passende beloning hiervoor krijgen. In 2017 is er vanuit DZK een prototype voor een biodiversiteitsmonitor ontwikkeld. Deze wordt momenteel nader ingevuld.

“Melkveehouders zijn de **belangrijkste beheerders van het groene landschap** in ons land.”

Er wordt met name gekeken welke doelstellingen er mogelijk zijn, zodat ook op dit thema meetbare resultaten in beeld komen. Het is al wel zichtbaar dat steeds meer melkveehouders taken op het gebied van natuurbeheer op zich hebben genomen of krijgen, en daar ook voor worden betaald. Betere samenwerking tussen boeren, landschapsbeheerders en natuurorganisaties is daarbij een breed onderschreven belang.

A full-page photograph on the left side of the page shows a woman with long brown hair, Marije Klaver, standing in a barn. She is wearing a dark blue short-sleeved shirt with white polka dots, olive green trousers, and black rubber boots. She is smiling and leaning her right hand on a metal fence. In the background, several cows are visible in a stall, and the floor is covered with straw.

“Mijn koeien zijn mijn grote passie”

– Marije Klaver

“Kijk, daar zit onze uilenkast. Dit jaar hebben we al vier uilen te gast.” Marije Klaver (32) is een enthousiaste melkveehoudster in De Meern die nooit ophoudt met nadenken over nieuwe activiteiten. Omdat het een extra inkomstenbron kan opleveren maar ook omdat ze zichzelf als een soort ambassadeur van de sector ziet. Door de unieke ligging van haar bedrijf onder de rook van Utrecht kan ze een brug slaan tussen stad en platteland.

Al zes jaar zet Marije een parcours uit in haar maisveld voor een doolhof, waarbij kinderen een quiz over het leven op een boerderij moeten invullen om de weg naar buiten te vinden. Zo leren ze spelenderwijs waar hun voedsel vandaan komt. Twee kalfjes heten de stadse bezoekers welkom, die door de kinderen de hele dag door gretig geaaid worden (“al vroeg laatst een kind aan haar vader wat dat voor dieren waren, hij schaamde zich dood.”). Marije wil ook kinderfeesten gaan organiseren, denkt na over zorgactiviteiten en heeft langs de kant van de drukke forensenweg een melktap en eierautomaat. Marije: “Voor het geld hoef ik dat niet te doen, maar het is toch mooi dat mensen op die manier heel concreet ervaren wat wij met onze boerenbedrijven doen.”

Gras is duurzaam

“Wij zijn in deze streek met zeven melkveehouders en ons goed bewust dat er door sommige stadsmensen met argusogen naar ons wordt gekeken. Met een kleine windmolen zou ik bijvoorbeeld voldoende eigen, duurzame energie kunnen opwekken – naast de zonnepanelen op mijn dak – maar dat zou tot veel protest uit de buurt leiden. Ik leg die bal daarom liever bij de lokale politiek. Natuurlijk zijn er ook project-

ontwikkelaars en andere belangstellenden die graag ons groene land zouden overnemen om er huizen te bouwen. Niet iedereen beseft dat gras een hele duurzame manier is om met grond om te gaan. Ik heb toen ik begon zes ton in mijn bedrijf geïnvesteerd. Daar krijg je weleens hoofdpijn van als je in de krant leest hoe er soms over boeren wordt gesproken.”

Ecologische processen

Duurzaamheid in de melkveehouderij is niet even een knop omdraaien. “Er wordt weleens onderschat hoe complex de ecologische processen zijn waar boeren iedere dag mee te maken hebben. Het gaat om grond, gewassen, het weer, koeien en natuur. Alles is met elkaar verbonden en moet je integraal benaderen. Hoe ontwikkel je nieuwe soorten gewassen? Wat heeft dat voor gevolgen voor het rantsoen? Wat kan je doen om de biodiversiteit te versterken, bijvoorbeeld door kruidenrijk gras te gebruiken?” Volgens Marije is grond steeds het belangrijkste thema. “Ik laat mijn koeien bijvoorbeeld iedere dag op een nieuw perceel grazen. Vanuit duurzaamheidsperspectief is dat beter dan om de 2-3 dagen te wisselen. Maar daar heb je wel voldoende ruimte voor nodig.”

Biodiversiteit

Ook biodiversiteit is iets waar Marije veel mee bezig is. Naast de uilenkasten controleert ze voor het maaien of er geen nestjes liggen of vogels broeden, groeien er bloemen langs de sloten en staan er bomen op haar percelen. “Dat kost veel tijd en soms is het onvermijdelijk om daarmee iets van je ‘productiegrond’ in te leveren. Dan moet je het op een andere manier verdienen.” Eigenlijk is ze constant bezig om van haar melkveehouderij een toekomstbestendig bedrijf te maken. “Als ik mijn koeien zie, dan voel ik mij het meest gelukkig. Die passie geeft mij iedere dag weer energie.”

Bouwstenen grondgebonden melkveehouderij in 2025

Grondgebonden

Voor de Duurzame Zuivelketen is 'grondgebondenheid' het leidende concept om de milieu impact van voer en mest te verminderen. Dat betekent dat melkveehouders zoveel mogelijk circulair proberen te werken. Door bijvoorbeeld (meer) eigen, eiwitrijk veevoer te produceren (minstens 65%), voldoende grond te hebben om de mest te kunnen uitrijden (of daarover afspraken met de burens te maken) en voldoende weiland om de koeien regelmatig buiten te kunnen laten staan (weidegang). De kringloop sluiten, doe je door de mest die koeien produceren te gebruiken om de bodem vruchtbaar te maken waardoor er voldoende gras groeit om de koeien te voeden.

Een groot deel van de melkveebedrijven in ons land werkt al min of meer volgens de principes van grondgebondenheid. Dat hangt samen met het feit dat Nederlandse melkveehouders gemiddeld 96 koeien hebben en voldoende grond voor weidegang, grasteelt en mestverwerking op hun eigen land. We willen dat dat zo blijft, ook om het typisch Nederlandse cultuurlandschap met uitgestrekte weilanden en grazende koeien te behouden. Soms zorgen externe factoren, bijvoorbeeld de weersomstandigheden zoals de droogte in de zomer van 2018 voor tegenvallende opbrengsten van eigen land, waardoor melkveehouders toch voer moesten bijkopen. Ook kan het lastig

zijn om extra grond te kopen dat nodig is om zelf voer te produceren, vanwege hoge prijzen of simpelweg de beschikbaarheid.

Een grondgebonden manier van werken sluit aan op de kringlooplandbouw die minister Carola Schouten voor de hele agrarische sector wil stimuleren. Waar in het verleden de doelstelling was om een zo hoog mogelijke productie tegen zo laag mogelijke kosten te realiseren, is het streven bij kringlooplandbouw om minder afhankelijk te zijn van voer en mineralen van veraf, maar juist uit de eigen omgeving, daar waar de omstandigheden optimaal zijn om de verschillende producten van het voedselpakket van de koe te produceren.

Keten

Bij duurzaamheid in de zuivelketen gaat de aandacht vaak meteen uit naar wat er op en rond de melkveehouderij gebeurt. De insteek van DZK is veel breder. De sector zet zich ook in om het transport van de boerderij naar de productielocatie te verduurzamen, het productieproces zelf zo duurzaam mogelijk in te richten, duurzame energie op te wekken door bijvoorbeeld zonnepanelen, etc. In 2017 ging 40% van de 'energierekening' van de zuivelsector als geheel naar de melkveehouderijen, 3% naar het transport en 57% naar de verwerking op de

productielocaties. Van 2012 tot 2017 is al een forse reductie van het energiegebruik gerealiseerd: 12% op de boerderij en maar liefst 27% in de zuivelfabrieken. Zuivelfabrieken kopen groene energie in, besparen energie en wekken zelf energie op. Ook streven zij naar het gebruik van reststromen, het efficiënt en beperkt gebruik van water en het tegengaan van verspilling.

Een bijzondere vorm om niet-fossiele energie te genereren, is biovergisting. Daarbij wordt mest omgezet in energie. Dat kunnen melkveehouderijen zelf doen. Maar het is ook met meer massa mogelijk door mest aan te bieden bij een centraal punt, bijvoorbeeld de productielocatie van een zuivelproducent. Dan wordt een zuivelfabriek als het ware (ook) een energiecentrale. Naast de verduurzaming van de verwerking van melk tot

zuivelproducten, wordt ook naar andere manieren gekeken om de uitstoot van CO₂ te verminderen. Bijvoorbeeld door het transport te verduurzamen met het gebruik van niet-fossiele brandstoffen of door zonnepanelen op de melktrucks. Ook het verpakkingsmateriaal krijgt veel aandacht. Steeds meer zuivelproducenten zetten in op recyclebare materialen, hernieuwd plastic en verantwoord geproduceerd papier en karton. De volgende stap in de keten is de retail naar de consument.

Hoofdstuk 3

De laatste stap: duurzaamheid aan de keukentafel

De laatste stap: duurzaamheid aan de keukentafel

Bijna iedere Nederlander eet weleens kaas, blijkt uit een consumentenonderzoek van GfK, en bij vier op de tien Nederlanders staat het dagelijks op tafel. Kaas is dan ook ons favoriete eten van eigen bodem. Negentig procent van de consumenten in ons land zegt kaas niet te kunnen missen. Wat is eigenlijk de belasting voor het milieu van kaas en andere zuivelproducten?

Het produceren, vervoeren en verwerken van onze voeding heeft impact op het milieu. Het gegeven dat veel mensen in honger leven of te maken hebben met voedselonzeerheid zorgt voor een extra uitdaging. We zouden eigenlijk veel meer voedsel moeten produceren, ook met het oog op de verwachte groei van de wereldbevolking, en daarvoor tegelijk duurzame manieren moeten vinden. De consument heeft bij de verduurzaming van ons voedsel een eigen rol. Wetenschappers en andere deskundigen ontwikkelen in dat kader 'duurzame dieten', met een zo laag mogelijke ecologische impact maar die wel leiden tot een gezonde en evenwichtige voedingspatronen die aansluiten op lokale gewoonten en voor brede groepen betaalbaar zijn. Een mondiaal duurzaam dieet bestaat dus niet. Het vraagt steeds om maatwerk.

Boodschappen

Het begint allemaal met onze eigen consumptiepatroon. Veel consumenten letten vooral op smaak, prijs, kwaliteit en de gezondheid bij het doen van de dagelijkse boodschappen; ook het gemak is van belang (bijvoorbeeld kant-en-klaar maaltijden). Duurzaamheid staat niet hoog op het boodschappenlijstje van de meeste consumenten. Sommigen zullen kijken naar het 'Beter leven'-keurmerk of proberen zoveel mogelijk biologische producten te kopen. Maar wat de ecologische voetafdruk is van alle spullen die we bij de kassa afrekenen, daarvan zal de gemiddelde consument zich niet bewust zijn en vindt het ook minder belangrijk dan smaak, voedingswaarde en prijs.

Motto

Het eerlijke antwoord op de vraag hoe je meer duurzaam kunt eten, is ook niet zo makkelijk te geven. Zeker als je wel duurzaam wilt eten maar ook waarde hecht aan gezonde voeding. Het adagium dat we minder dierlijk en meer plantaardig zouden moeten eten, dat ook de Nederlandse overheid uitdraagt, is minder vanzelfsprekend dan het lijkt.

Route

Bij het vaststellen van de duurzaamheid van voedingsmiddelen spelen allerlei facetten: de manier waarop voedsel wordt geproduceerd en verwerkt, de logistiek, de verpakking, de wijze van bewaren, de bereiding en wat er verspild wordt door bederf of omdat we eten weggooien. Er bestaat dan ook geen wereldwijd standaardrecept voor een duurzame maaltijd. Voedingsdeskundigen werken wel met rekenmodellen en menuvoorbeelden, die ook rekening houden met lokale gewoonten en gebruiken, betaalbaar zijn voor iedereen en voldoende goede en gezonde voedingsstoffen bevatten. Want een duurzaam voedselpatroon spreekt mensen pas aan – zo houdt ook de wereldvoedselorganisatie FAO voor – als het gezond, herkenbaar, lekker en betaalbaar is en ook nog leidt tot een lagere ecologische voetafdruk.

Consumptiepatroon

Je kunt 'duurzame voeding' nooit los zien van ons gehele

gedrag. Het gaat niet alleen om zaken als productie en transport, maar ook over het totale consumptiepatroon en de hoeveelheden die je dagelijks eet. De impact van onze voeding op de milieubelasting van een huishouden is bovendien maar één onderdeel die de duurzaamheid van onze levensstijl bepalen. Volgens Milieu Centraal zorgt ieder huishouden in Nederland jaarlijks voor zo'n 23 ton CO₂-uitstoot. Voedsel is daarbij goed voor 5,6 ton per jaar, net zoveel als vervoer. Het energiegebruik staat op de derde plaats met jaarlijks 4,1 ton. Korter douchen kan weleens veel beter zijn voor het milieu dan twee dagen minder vlees eten. Of neem een retourtje in het vliegtuig voor een vakantie in Thailand. Daar reken je 5,4 ton aan CO₂-uitstoot voor af, dus bijna net zoveel als alle maaltijden in een jaar bij elkaar.

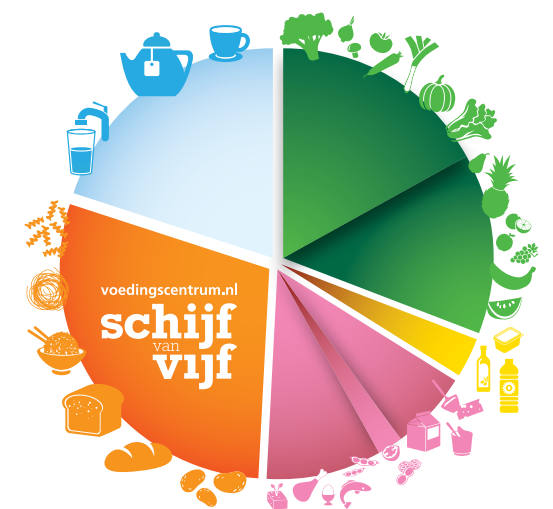
Milieuwinst

Bij het nadenken over duurzamere voedingspatronen is iedereen het eens dat het nooit ten koste mag gaan van je gezondheid. Ieder 'verantwoord' voedingspatroon, dus ook wanneer duurzaamheid belangrijk voor je is, moet voldoende voedingsmiddelen opleveren die ieder mens nodig heeft. Wat dus ook betekent dat wanneer je een bepaalde voedingssoort om wat voor reden dan ook laat staan je op zoek moet naar een alternatief dat de voedingsstoffen die je mist, compenseert. Zo kan je besluiten om helemaal geen dierlijke producten te eten. Dat levert een potentiële milieuwinst op van 2,9 ton minder CO₂-emissie. Dan moet je dus wel op zoek naar alternatieven. De voedingsstoffen en calorieën door het eten van ander voedsel brengt ter compensatie ook weer bijna 2 ton 'milieukosten' met zich mee. Wie even gezond wil blijven eten en vlees, zuivel en eieren laat staan, zou volgens Natuur &

Milieu zo'n 1 ton netto aan CO₂-uitstoot kunnen besparen, een derde dus van wat het in theorie aan milieuwinst op leek te leveren.

Schijf van Vijf

Om toch enig houvast te hebben, kan je de bekende richtlijnen van de Schijf van Vijf als uitgangspunt nemen. Door erop te letten dat de samenstelling van je dagelijkse maaltijden voldoende delen uit alle vijf componenten bevatten, mag je vertrouwen op een gezond voedingspatroon.

Ter inspiratie heeft het Voedingscentrum tien dagmenu's ontwikkeld, variërend van 'Vandaag geen vlees' tot 'Ik hou van Holland'. De aanname is dat ze vanuit gezondheidsperspectief niet voor elkaar onder doen en dus min of meer als gelijkwaardige alternatieven op tafel kunnen worden gezet.

Voorbeeldmaaltijd

Wanneer we de milieudruk van deze tien voorbeeldmaaltijden bekijken, ontstaat een ander beeld. Je kunt in ieder geval niet concluderen dat plantaardig altijd meer milieuwinst oplevert dan een menu met dierlijke producten. De dagmenu's 'Proef de zon' en 'Gek op groente en fruit' hebben de slechtste score op de klimaatverandering en het landgebruik. Vooral omdat veel ingrediënten in deze menu's een relatief lange weg hebben afgelegd, voordat ze bij ons thuis op tafel staan. De grote winnaar is de 'Hollandse pot', dat ook vlees en zuivel bevat.

Tips voor een duurzaam voedingspatroon:

- Eet minder
- Eet minder (rood en bewerkt) vlees
- Drink minder frisdrank en alcoholische dranken
- Eet minder extra's, zoals snoep en snacks
- Eet minder bewerkte voedingsmiddelen
- Eet meer brood
- Eet meer groente van Nederlandse afkomst
- Houd zuivelconsumptie op het huidige patroon
- Eet een handje noten per dag

Radicaal

Dat alles neemt niet weg dat een radicaal andere manier van eten, en dan met name het mijden van vlees, tot minder milieudruk zou kunnen leiden, mits we dat plantaardig voedsel niet alleen uit verre oorden halen. Het lijkt alleen weinig realistisch om zo'n totale transitie – zeker op wereldschaal – te verwachten. Dat betekent niet dat het allemaal niets uitmaakt wat we eten. Met het eten van iets meer noten en zaden, meer brood en minder rundvlees (rood en bewerkt vlees) kunnen we wel degelijk milieuwinst behalen. Dan blijven we ook op het pad dat de Schijf van Vijf ons wijst. Natuurlijk helpt het zuinig zijn met snoep, snacks, frisdrank en alcohol eveneens mee aan een gezond lichaam en beter milieu. Toch is het belangrijkste advies nog wel: minder eten (en misschien daardoor ook wel minder weggooien). Een man die iedere dag te veel op zijn bord schuift en besluit te minderen, kan een man die te veel eet (P95) met het eten volgens de aanbevelingen (P50) zijn

CO₂-uitstoot met 36,3-47,5% terugdringen (Uit Voeding Magazine artikel). Dat zet meer zoden aan de dijk dan welke verandering in voedingskeuze ook.

Hollandse maaltijd

Gemakkelijke aannames over de gunstige milieueffecten die het vervangen van dierlijke producten door groente en fruit altijd zouden hebben, kloppen dus niet. Ook plantaardig voedsel kan een stevige ecologische voetstap achterlaten. Wie kiest voor de vegetarische keuken en gezond én duurzaam wil eten, doet er goed aan de seizoenen te volgen en op zoek te gaan naar producten uit de eigen regio. Anders verdampt de duurzaamheidswinst. Koken volgens de traditie van de Hollandse pot biedt meer ruimte voor variatie, zonder iets aan gezondheid en duurzaamheid te verliezen. Een simpele en niet al te royale 'made in Holland'-maaltijd waar ook vlees en zuivel deel van kunnen uitmaken, helpt niet alleen onze eigen voedselproducenten maar zorgt ook voor een culinair feestje dat goed is voor het milieu.

Wat zou je niet kunnen missen? Top 10

Kaas	43%	48%
Stamppot	30%	50%
Frites	25%	54%
AVG	28%	50%
Pannenkoeken	19%	59%
Erwtensoep	25%	45%
Stroopwafels	20%	50%
Drop	21%	48%
Hagelslag	17%	50%
Bami/nasi	13%	52%

Kaas blijft een van de populairste voedingsmiddelen van Nederlandse bodem. We kunnen kaas niet missen. Kaas en andere zuivelproducten passen ook prima bij een duurzaam consumptiepatroon. Zuivel bevat belangrijke voedingsstoffen voor een gezonde levensstijl, is lekker, betaalbaar, maakt prominent deel uit van ons culinaire erfgoed én komt uit eigen land. Daardoor hoeft er minder voedsel uit het buitenland te worden geïmporteerd. Duurzaam consumeren gaat natuurlijk niet alleen over voeding. De duurzaamheidswinst die je behaald door zorgvuldig met eten en koken bezig te zijn, kan helemaal teniet worden gedaan wanneer je regelmatig in een vliegtuig stapt. Weten wat je doet en bewuste keuzes maken, blijft daarom het belangrijkste devies.

Referenties

1 <https://www.sdgnederland.nl/sdgs-2/>

2 <http://www.dairydeclaration.org>

3 <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2019/06/17/realisatieplan-visie-lnv-op-weg-met-nieuw-perspectief>

4 Het Voedingscentrum 2019

5 <http://www.fao.org/food-loss-and-food-waste/en/>

6 <https://edepot.wur.nl/466401>

7 <https://www.duurzamezuivelketen.nl/resources/uploads/2019/09/DZK-nieuwe-doelen-totaaldocument.pdf>

De inhoud van deze promotiecampagne vertegenwoordigt alleen de mening van de auteur en is zijn/haar eigen verantwoordelijkheid. De Europese Commissie en het Uitvoerend Agentschap voor consumenten, gezondheid, landbouw en voeding (CHAFEA) aanvaarden geen enkele verantwoordelijkheid voor het gebruik dat kan worden gemaakt van de informatie die de campagne bevat.